

**Posudek na disertační práci Mgr. Sevdaliny Velevy *Parodie v české středověké literatuře*,
Univerzita Pardubice, Fakulta filozofická, Ústav historických věd, 298 stran**

Sevdalina Veleva se ve své disertační práci zaměřila na zkoumání parodie v české literatuře 14. a počátku 15. století se zvláštním zřetelem ke skladbám *Mastičkář*, *Podkoní a žák* a *Svár vody s vínem*. Jejím cílem je odhalit mechanismus tvorby anonymních autorů na úrovni architextuality, paratextuality a intertextuality. Náročný úkol si autorka vytyčila zvláště tím, že se pokusila zachytit též recepci vybraných děl dobovým čtenářem, což při mezerovitosti relevantních pramenů vyžaduje metodologickou vynalézavost a interdisciplinární přístupy.

Sevdalina Veleva sama označuje v úvodu na s. 7 svoji práci za „*literárně historickou studii*“ – jako oponent k ní proto přistoupím coby medievista a nikoli ze své užší specializace historika českého středověku. Ponechám tedy stranou některá tvrzení, jež by právě historika sváděla k terminologickým polemikám – již na zmíněné straně 7 například charakteristika: „*Objektem mého zájmu budou parodická díla, která vznikla na konci středověku (v polovině 14. století)*...“: označit dobu kolem roku 1350 za „konec středověku“ je přinejmenším sporné. Dlouze by se dalo diskutovat též o charakteristice včleněné do podkapitoly nazvané *Zvláštnosti bádání středověké literatury*: „*Jestliže se v první fázi starší české literatury...*“ – autorka práce ji datuje od konce 9. století do poloviny 13. století – „*nedá mluvit o skutečných literárních dílech, protože ta jsou spojena převážně s církevní liturgií, ve druhé fázi se tato skutečnost mění hned v několika příčin. Literatura přestává být uzavřená mezi klášterními zdmi, i když systém vzdělávání bude ještě dlouho záležitostí duchovního stavu. Objevuje se*

nový typ autora, který je často spojený s měšťanstvem a lidovými vrstvami.“ Zde se nabízí první otázka pro diskusi při obhajobě: znamená to tedy, že například Kosmovu kroniku nebo Vincenciovu osobní vzpomínky na tažení proti Milánu s vojskem Vladislava II. nelze pokládat za literaturu? Každopádně jde o díla, která jako mnohé jiné spisy (zvláště 12. století) ani nesouvisela s liturgií, ani nebyla uzavřena za klášterní zdi.

Mám rovněž dojem, že autorka disertační práce poněkud přeceňuje – v závislosti na převážně starší produkci české literární bohemistiky – proces „laicizace“ kultury ve 14. a na počátku 15. století. Naproti tomu musím ocenit, že Sevdalina Veleva v části práce věnované metodologii jasně naznačila směry bádání, kterými se inspirovala, a vnesla jasno do užívané terminologie, již pokládám za adekvátní. Osvědčila při tom opravdu důkladnou znalost vytčených témat. Ta se projevila i v přehledné podkapitole nazvané *Přístupy k problematice parodie v české literární vědě* (počínaje s. 26). Autorka důkladně prostudovala četné české i zahraniční studie (oceňuji zvláště u nás poslední dobou neprávem opomíjené práce v ruštině), i když lze upozornit na bibliografické mezery, z nichž některé nezůstaly bez důsledků. Týká se to zvláště prací, jež v posledních letech vydávají představitelé nejmladší generace komparatistů, literárních vědců a medievistů (namátkou jmenuji Matouše Jalušku, Pavlínu Rychterovou, Jana Hona a Martina Šorma, očekával bych i citaci více prací Jakuba Sichálka a Martina Bažila)

Analýza staročeského *Mastičkáře*, tedy jednoho z ústředních zkoumaných pramenů, kterou Sevdalina Veleva předkládá počínaje s. 43, je poučená a nápáditá, bere ohled na celou škálu dosavadních názorů (zvláště pokud jde o závislost na německy psaných předlohách) a citlivě upozorňuje na problémy spjaté s dvojicí dochovaných rukopisů. Autorka disertační práce zde zdařile kombinuje různé úhly pohledu a metodologické přístupy, přičemž na

základě důkladných znalostí dosavadního bádání dospívá k originálním osobním závěrům. Zvláště z tohoto hlediska oceňuji podkapitolu II.2.3., nazvanou *Symbióza profánního a sakrálního jako princip parodie v Mastičkáři muzejním*. S. Veleva zde prokázala důkladnou znalost novějšího bádání (např. netradičně pojaté studie Jarmily Veltruské, věnované též instancím hry) a dokázala k němu zaujmout samostatný kritický postoj. Zvláštního ocenění si zde zaslouží pododíl II.3., nazvaný *Paratextualita v Mastičkáři*. Paratextualitu zde autorka sleduje prostřednictvím scénických poznámek, které jsou součástí hry. Obě verze *Mastičkáře* jsou totiž koncipovány žánrově jako dramatický text, v němž jsou latinsky uvedeny poznámky, které se týkají pokynů pro středověkého inscenátora. Autorka disertační práce věnuje chvályhodnou pozornost titulu: původní, jak uvádí na s. 65, se nedochoval, a označování skladby jako *Mastičkáře* je tedy zavedenou konvencí. Sám Václav Hanka pojmenoval první vydání *Mastičkáře muzejního* jako *Mastičkář aneb Severín a Rubín*. Sevdalina Veleva analyzuje problém názvu vzhledem k obsahu a scénickým poznámkám originálně, s velkým citem pro specifiku pramene – připomeňme například podkapitolu II.3.5. „*Silete*“ – podle slova, jež je významnou složkou textu. Tento po straně připsaný pokyn „*mlčte*“ souvisí s inscenací hry a směřuje, jak autorka správně pochopila, k publiku. Jednalo se tedy o komunikační prostředek k vyvolání pozornosti ze strany diváka. Plně také souhlasím s dílčími závěry, jež autorka disertace formuluje na s. 74–75: z rubriky *Mastičkáře* je patrná snaha propojit prostor jeviště a hlediště za účelem učinit z diváků přímé účastníky vlastní hry v okamžiku, kdy se najednou ocitnou v roli potenciálních zákazníků *mastičkáře*. Toto propojení je možné díky tzv. hře se vzdáleností: rozverný Rubín čtyřikrát vběhne mezi diváky a vrátí se na jeviště, z publika přicházejí pravděpodobně i tři Marie, Abrahám a Izák. Hra s prostorem tak přispívá k setření hranic mezi časem biblických a profánním. Mnohdy je

toto stírání hranic ku prospěchu parodie, která převrací role a dělá z diváků zákazníky a z Marií naopak diváky.

Osobně vysoce hodnotím také citlivě odstínované charakteristiky, které Sevdalina Veleva věnovala jednotlivým postavám Mastičkáře (počínaje s. 75). Zdařile tak zachytila například osoby Severína a Rubína, kteří ve frašce vystupují jako slavný lékař a jeho sluha. Již výběr jména samozřejmě nebyl ve středověku samoučelný. Severín, označovaný v poznámkách jako *mercator* (kupec), je středověký obchodník, jenž chce co nejrychleji a nedráže rozprodat své masti. S. Veleva odkazuje podle mého názoru oprávněně na analýzy Jarmily Veltruské ohledně vztahu posvátného a světského: zatímco mastičkář jako lékař v sobě nemá z vědce vůbec nic, mezi rysy, které nese coby obchodník, najdeme takové, které se vědě snaží přiblížit, a to zejména v používání přesných čísel a měř.

Zajímavé pasáže (počínaje s. 81) věnovala autorka disertace možnému původu a souvislostem vlastního jména mastičkáře, tedy Severína. Lze je vskutku spojit s několika světci, například sv. Severínem, někdy též Severínem z Norika, knězem a misionářem, který proslul i jako zdravotník a zakladatel klášterů. Není vyloučené, že autor hry pojmenoval mastičkáře podle Severína z Norika vzhledem k jeho zaměření zdravotníka. Není ovšem vyloučeno, jak také uvádí ve faktograficky i interpretačně bohaté kapitole S. Veleva, že existuje vztah mezi jménem postavy staročeské hry a knězem jménem Severus, mužem žijícím v 6. století v Itálii, který se živil vlastní prací, ale dokázal též modlitbami vrátit k životu umírajícího farníka – vskutku by se nabízel vztah k počátku parodické scény vzkříšení. Jednání mistra Severína odpovídá jeho jménu – jak si správně autorka disertace povšimla, jeho chování je až na malé výjimky vážné a důstojné.

Nejvíce teorií v dosavadní literatuře ovšem směřuje k problematičtějšímu jménu Severínova sluhy, Rubína. Sevdalina Veleva prokázala důkladnou znalost všech dosavadních teorií a při jejich kritické analýze projevila cit pro jazyk i možné historické narážky. Zaslouženou pozornost přitom věnovala netradiční teorii Jiřího Novotného *Benátky staročeského Mastickáře* (s. 90 a následující). Podle ní Rubín, hlásící se k původu z Benátek, neměl na mysli slavné město na italské laguně, nýbrž Benátky české, tedy slavný nevěstinec středověké Prahy. Tato teorie, k níž bych se jako historik-medievista přihlásil rovněž, umožňuje nahlížet i některé mastickářské léky z jiného úhlu: konečně pochopíme, proč se Rubín vyjadřuje tak bezuzdně, proč v alegorických obrazech inklinuje k vypjaté erotice a právě „mast“ směřuje do různých konotací odpovídajících bezbřehé sexualitě.

Za velmi přínosnou pokládám podkapitolu, již S. Veleva nazvala *Literární parodie* (počínaje s. 116). Správně podtrhla, že již Jakobson odkryl ve staročeském *Mastickáři* intertextuální vztahy mezi hrami a citáty z Bible, ale též soudobými literárními díly. Podle mého názoru nelze vskutku opomíjet teorie, podle kterých Severínovy promluvy jsou parodií staročeské Alexandreidy.

Nové podněty na základě prostudování a zhodnocení dosavadní literatury vnesla S. Veleva též do jazykového a společenského rozměru parodie v *Mastickáři*. Výhradu bych vznesl jen k terminologii v podkapitole II.5: *Oratores, bellatores, laboratores*. Na s. 127 autorka disertace uvádí, že postavy hry se dají dělit do několika skupin, mimo jiné podle náboženství na judaisty a křesťany. Užitý termín „judaista“ mi zde připadá poněkud ahistorický. V souvislosti s charakteristikou české středověké společnosti pokládám za nepatřičné odkazy na práce Vlastimila Vondrušky: ač se jedná bezesporu o mimořádně úspěšného a talentovaného beletristu, současná česká medievistika nabízí dostatek vědecky

fundovanějších prací. V této oblasti ostatně zůstala bibliografie předkládané disertační práce chudá, postrádám zvláště citelně všechny novější syntézy o českých zemích za vlády Lucemburků. Autorka disertace se tím sama ochudila o četné podněty, jež se jí tam nabízejí pro hledání společensko-historického podloží zkoumané hry.

Vyváženější analýzu nabídla naopak Savedlina Veleva v následujících pasážích o jednotlivých postavách *Mastičkáře* a jejich vztahu k nectnostem. Vytříbený smysl pro zvažování různých možných interpretací projevila zvláště v podkapitole II.6.6., věnované Mastičkářově ženě a starým babám jako zosobnění závisti. Sám jsem si díky důkladným studiím podložené pasáži disertace uvědomil, kolik různých výkladů nabízí jediný verš „*posadiž k sobě svú ženu holicíu*“ (s. 159). Vysoce oceňuji, že při hledání možných řešení využila S. Veleva nejen svých znalostí bohemistky, ale i mimořádně vzdělané slavistky. Jedním z mnoha je představa o mastičkářově ženě jako stařeně s lysinou (autorka správně na s. 164 připomíná, že kromě přízviska *holicě*, nabízejícího množství výkladů, nemá mastičkářova žena jméno, ve hře je uváděna podle svého stavu pouze jako manželka). V následujících analýzách dospěla autorka disertace k přesvědčivým dílčím záměrům o parodické funkci starých bab v studovaném staročeském dramatu.

Poněkud menší prostor než *Mastičkáři* věnuje disertační práce Savedliny Velevy staročeskému sváru známému pod názvem *Podkoní a žák*. Také podkapitola III.3 *Podkoní a žák* – přehled dosavadního bádání nevyniká úplností, lze však respektovat jistou výběrovost, byť se – snad s výjimkou studie Jany Nechutové z roku 2005 – autorčina pozornost stočila pouze ke starší literatuře. Přes bibliografické mezery musím ocenit i tuto část práce, zvláště pečlivá a podnětná srovnání *Podkoního a žáka* s latinskou skladbou *Videant qui nutriunt* (s. 202–207). U charakteristiky obou hlavních protagonistů zamrzí

absence veškeré novější literatury ke středověké každodennosti, zvláště jídlu a odívání – vždyť právě pokrmy a oděv slouží staročeskému autorovi k nezaměnitelnému sociálnímu zařazení hrdinů (výjimku zde tvoří oprávněné odkazy na práci Martiny Hřibové o evropském univerzitním oděvu).

Třetí ze sledovaných skladeb, *Svár vody s vínem*, umožnila autorce předkládané disertace opětovně prokázat citlivou schopnost práce se středověkou literaturou jako pramenem interdisciplinární medievistiky. Vysoce oceňuji podkapitolu IV.2, nazvanou *Architextualita ve Sváru vody s vínem*, kde S. Veleva díky správnému východisku, že tato skladba je českou adaptací básnických sporů, které latinsky rozpracovávají motiv známý už ve 12. století, nabízí pozoruhodné a přínosné komparativní sondy. Mám na mysli zejména pečlivé srovnání vybraných aspektů latinského *Sváru s vody s vínem*, skladby *Spor duše s tělem* a česky psaného *Sváru vody s vínem*. Naopak v pasážích, kde S. Veleva hledá historické podloží skladby, zvláště v souvislosti s přijímáním pod obojí, opět citelně chybí nová literatura týkající se právě tohoto aspektu počátku reformace (připomenu jen četné práce Dušana Coufala a Pavla Soukupa z posledních let).

Závěrem posudku: Disertační práci Sevdaliny Valeyv pokládám za cenný příspěvek k českému a evropskému medievistickému bádání. Autorka prokázala, že dokáže kriticky pracovat s dosavadní literaturou (byť lze upozornit na četné bibliografické mezery) a především širokou škálou tvůrčích přístupů dospět k originálním poznatkům o trojici staročeských literárních skladeb. Pro případnou publikaci doporučuji nejen doplnit bibliografii, ale věnovat zvýšenou pozornost i samotnému textu, v němž je poměrně mnoho

překlepů a nepřesností v psaní jmen autorů a názvů jejich děl (zvláště výrazné je to u prací francouzských autorů).

Disertační práce Sevdaliny Valevy podle mého názoru splňuje všechny nároky kladené na tento typ prací, a rád ji proto doporučuji k obhajobě.

V Praze dne 4. 10. 2017

prof. PhDr. Martin Nejedlý, Dr.